

บทที่ ๔

บทวิเคราะห์

พิธีกรรมการลำทรงหรือลำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการลำรักษาผู้ป่วยโดยการทำนายเสียดแทง เพื่อหาข้อสรุปของปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล โดยการทำนายนั้นจะอาศัยสื่อกลาง ซึ่งนั่นก็คือ รำทรงที่เรียกว่าหมอลำทรง หมอลำส่อง หรือหมอลำเหย้า และรำทรงนั่นเองก็เป็นสื่อที่จะบอกว่สิ่งไหนดี สิ่งไหนไม่ดี ควรจะแก้ไขอย่างไร ควรจะรักษาอย่างไร โดยการบอกกล่าวของเทพหรือผีผ่านจากรำทรงนั้น จะเป็นการบอกกล่าวโดยการใช้กลอนลำ หรือการร้องออกมาเป็นทำนองที่ชาวอีสานเรียกว่า หมอลำ และสิ่งที่ทำให้พิธีกรรมนั้นมีความขลังและเป็นสิ่งที่ทำให้พิธีกรรมนั้นดำเนินไปด้วยดีก็คือ ดนตรี เนื่องจากชาวอีสานเป็นคนรักสงบชอบความสนุกสนาน ชอบร้องชอบรำ จึงไม่แปลกที่พิธีกรรมผีฟ้านี้ต้องมีดนตรีเข้ามาบรรเลง ดนตรีที่บรรเลงออกมาเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อพิธีกรรมนี้มาก หากขาดดนตรีแล้วผีก็จะไม่สามารถบอกกล่าวผ่านรำทรงได้ ดังนั้น ดนตรีจึงเป็นสิ่งที่ทำให้พิธีกรรมนั้นๆ สำเร็จไปด้วยดี

จากที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลและได้นำเสนอไปในบทที่ ๓ แล้วนั้น จะเห็นได้ว่าในแต่ละจังหวัดนั้นจะมีพิธีกรรมแตกต่างกันออกไป โดยแต่ละที่แต่ละจังหวัดจะมีเอกลักษณ์ของตน สิ่งที่สังเกตเห็นได้ชัดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลในแต่ละจังหวัดก็คือ บทร้องหรือกลอนลำ ส่วนดนตรีนั้นทุกจังหวัดจะใช้เครื่องดนตรีที่เหมือนกันคือ แคน เพราะเครื่องดนตรีแคนนี้เป็นสิ่งที่คู่กับชาวอีสานมานานซึ่งจะเห็นได้จากการแสดงต่างๆ ของภาคอีสาน เช่น การแสดงหมอลำต่างๆ ซึ่งคนอีสานจะเข้าใจกันดีว่า หมอลำต้องคู่กับหมอแคน เนื่องจากชาวอีสานเปรียบ หมอแคนเหมือนม้าที่จะพาไปในที่ต่างๆ ที่หมอลำทรง หรือหมอลำผีฟ้าต้องการจะไป ดังนั้นหากหมอแคนเป่าแคนเมื่อใด หมอลำทรงก็จะสามารถลำได้ แต่ถ้าไม่มีการเป่าแคนหมอลำก็จะลำไม่ได้ เพราะไม่มีม้าที่จะพาหมอลำทรงไปในที่ที่ต้องการได้ และการแสดงหมอลำประเภทต่างๆ ก็จะมีแคนเป็นเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบการแสดงเช่นกันเพราะมีความเชื่อในทำนองเดียวกัน แต่การเป่าแคนในแต่ละการแสดงนั้นอาจจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับประเภทของหมอลำด้วยเช่นกัน ในบางพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีฟ้าบางที่ก็อาจจะเพิ่มเครื่องดนตรีอย่างอื่นเข้ามาแล้วแต่จะหามาได้ในท้องถิ่นนั้น

จากการกล่าวข้างต้นที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วนั้น ผู้วิจัยเห็นความสำคัญขององค์ประกอบที่สำคัญของพิธีกรรม ขั้นตอนและกลอนลำที่ใช้ในพิธีกรรม และเครื่องประกอบพิธีกรรม ผู้วิจัยจึงนำสิ่งเหล่านี้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบโดย ซึ่งทั้งหมดได้เรียงลำดับการนำเสนอต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม
๒. ขั้นตอนและกลอนคำที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม
๓. เครื่องประกอบพิธีกรรม

๑. องค์ประกอบสำคัญที่อยู่ในพิธีกรรมผีฟ้า

องค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมผีฟ้า นั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วว่าองค์ประกอบที่สำคัญในพิธีกรรม (โดยไม่นับรวมกับผู้ป่วย) ต้องประกอบไปด้วย

- ๑.๑ ผู้ประกอบพิธีกรรม
- ๑.๒ ลายแคนที่ใช้ประกอบพิธีกรรม
- ๑.๓ เครื่องดนตรี

๑.๑ ผู้ประกอบพิธีกรรม

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมผีฟ้า สามารถเปรียบเทียบองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมผีฟ้าทั้ง ๗ จังหวัด โดยจะสังเกตได้ว่า ผู้ประกอบพิธีกรรมทั้ง ๗ จังหวัดนั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง แต่ในบางจังหวัดนั้นก็เป็นผู้ชาย แต่จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในพิธีที่ผู้ชายได้เป็นผู้ประกอบพิธีนั้น เห็นได้ว่าผู้ชายที่เป็นผู้ประกอบพิธีนั้นมีจิตใจเป็นผู้หญิง ซึ่งทั้งหมดนี้ก็สามารถอธิบายได้ว่าผู้หญิงนั้นสามารถใช้ลีลา น้ำเสียงของตนเองได้ดีกว่าผู้ชายเนื่องจากผู้หญิงมีเสียงที่หวานน่าฟังกว่าผู้ชาย ซึ่งผู้ชายนั้นมีเสียงที่ดุดันซึ่งสอดคล้องกับบทความของ ผศ.ชอบ คีสวนโคก ที่กล่าวไว้ว่า “ทำไมหมอลำทรงหรือหมอลำผีฟ้าจึงเป็นผู้หญิง คำตอบมุ่งประเด็นไปที่กรรมวิธีการรักษา จะเห็นว่ากรรมวิธีและขั้นตอนของการรักษานั้น จะไปเกี่ยวข้องกับลีลาการแสดงออกไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำเสียง น้ำคำ น้ำใจที่เอื้ออาทร การพ้อนรำ ผู้หญิงจะทำได้ดีกว่าผู้ชาย การรักษาโดยการลำนี้ต้องอาศัยเสียงดี ไพเราะ อ่อนหวาน ให้จังหวะทำนอง จิตใจอ่อนโยนมีเมตตาสูง มีความรู้สึกของความเป็นแม่ จึงเห็นได้ว่าผู้หญิงมีน้ำยาวิเศษกว่าผู้ชาย น้ำยาที่ว่านี้ได้แก่

๑. น้ำใจ ความที่ผู้หญิงมีอารมณ์ที่อ่อนไหวง่าย มีจิตอ่อนโยนประกอบด้วยคุณธรรมที่ทำให้คนอื่นสบายใจเมื่ออยู่ใกล้ชิด คือมีความเมตตาหรือมีไมตรีกับผู้อื่นสูง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หวังให้คนอื่นมีความสุขสูง มีความรู้สึกจริงใจพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้มีความสุข

๒. น้ำคำ ผู้หญิงเป็นเพศที่มีคำพูดและการใช้คำพูดผูกมัดใจให้ติดด้วยความไพเราะ อ่อนหวาน เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในคุณสมบัติอันนี้ เรียกว่าการใช้วาจาให้ตายใจ

๓. น้ำมือ อันนี้รวมไปถึงความสะอาดสะอ่ง อ่อนช้อย นุ่มนวล หุ่นก้าน ลีลาของสตรีระว่างกาย ล้วนสอดคล้องกับภารกิจของหมอลำทรงทั้งสิ้น

๔. นำนม หมายถึง ความเป็นแม่ของผู้หญิง คำนี้เป็นคำวิเศษณ์เปี่ยมคุณภาพ จนชาวอีสานเรียกผู้หญิงว่า “แม่หญิง” ใช้คำว่าแม่นำหน้า เห็นจะไม่ต้องอธิบายความหมาย ทุกคนย่อมซึ่งเพราะทุกคนมีแม่

คุณสมบัติเหล่านี้ หมอลำทรง ได้นำไปใช้ปรับเป็นกระบวนการในการลำ รักรักษาพยาบาลอย่างครบถ้วน ผู้ชายจะขาดคุณสมบัติเหล่านี้ จึงทำไม่ได้เท่ากับผู้หญิง...”^๑

๑.๒ ลายแคนที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

ลายแคนที่ใช้ในพิธีกรรมผีฟ้าทั้ง ๗ จังหวัด ในภาคอีสานตอนเหนือ ซึ่งในแต่ละจังหวัด ใช้เพลงที่แตกต่างกัน นั่นก็เป็นเพราะว่าความถนัดในการเป่าลายแตกต่างกัน และอีกเหตุผลหนึ่ง คือความถนัดในการร้องหรือลำของผู้ประกอบพิธีกรรม ว่าสามารถร้องเข้ากับเพลงใดได้ ซึ่งใน ส่วนของลายนั้นผู้วิจัยได้รวบรวมทั้งหมดซึ่งได้แก่ ลายแมลงภู่ออมดอกไม้ ลายภูไท ลายสุดสะแนน ลายโป้ซ่าย และลายสร้อย

ในส่วนของโน้ตเพลงที่ผู้วิจัยสามารถนำเสนอได้นั้นเป็นโน้ตทางกลางซึ่งสามารถเข้าใจได้ ง่ายเพราะเนื่องจากเครื่องดนตรีส่วนใหญ่ที่บรรเลงในพิธีกรรมนั้นเป็น แคน ซึ่งในการเป่าแคนของ แต่ละคนนั้นมีเทคนิค กลเม็ดในการเป่าที่แตกต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจง่าย ผู้วิจัยจึงใช้ โน้ตทางกลางมานำเสนอ โน้ตที่จะนำเสนอได้แก่ ลายแมลงภู่ออมดอกไม้ ลายภูไท และลาย สูดสะแนน ส่วนลายโป้ซ่าย และลายสร้อย ผู้วิจัยไม่สามารถที่จะหาโน้ตได้เนื่องจาก ๒ ลาย ดังกล่าวนั้นเป็นลายที่มีความยากและหาใครที่จะบันทึกโน้ตยาก ซึ่งผู้บรรเลงแคนส่วนใหญ่จะได้ เพลงจากการต่อมือ หรือการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ กล่าวคือการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะนั้นเป็นการ ถ่ายทอดโดยการบอกด้วยปากและต้องใช้สมองไหวพริบจดจำเอาเอง จึงไม่ค่อยมีผู้ใดบันทึกโน้ต ๒ ลายดังกล่าวไว้ และ ๒ ลายดังกล่าวนี้เป็นลายที่นับได้ว่าเป็นลายที่ใช้สำหรับเดี่ยว ผู้ที่มีความ เชี่ยวชาญเท่านั้นจึงจะสามารถเป่าหรือบรรเลงได้ ลายที่ผู้วิจัยจะนำเสนอได้แก่

ลายแมลงภู่ออมดอกไม้

----	---ด	---ร	---ม	----	-----	-----	----
-- ล-	ลล-ม	- มขม	รมขม	- ลลล	- ล-ร	- รดล	มรดร
- ลลล	- ล-ม	- มขม	รมขม	- ลลล	- ล-ร	- รดล	มรดร
- ลขม	ขรมล	- ร-ข	รมขม	- ลขม	ขรมล	- ดุรข	รมขม

^๑ ชอบ ดีสวนโลก. “แม่หญิง” หมอลำทรง / หมอลำผีฟ้า : มติการักษาพยาบาล. วารสารธรรม

- ถ่ม	ชชช	- ถ่ม	ชชช	- ถ่ม	ชชช	- ถ่ม	ชชช
- มชด	รรรม	- มชด	รรรม	- มชด	รรรม	- มชด	รรรม
- มด	มด	- รด	มด	- รด	ด	- รด	มด
- ลชม	ชรมด	- ด	รรชม	- ลชม	ชรม	- ด	รรชม
- ล-ร	- ด	- ด	รรชม	- ล-ร	- ด	- ด	รรชม

วิเคราะห์ ลายแมลงงูต่อมดอกไม้

ลายแมลงงูต่อมดอกไม้ ใช้บันไดเสียง ๕ เสียง แบบ Pentatonic Scale มีรูปแบบของเพลงเป็นเพลงท่อนเดียว โดยมีส่วนนำ (เกริ่น) และมีประโยคเพลงอยู่ ๗ ประโยค ดังจะอธิบายต่อไปนี้

ส่วนนำ (เกริ่น)

----	---ด	---ร	---ม	----	----	----	----
------	------	------	------	------	------	------	------

ส่วนนำ (เกริ่น) จะมีอยู่ ๘ ห้อง ใช้บรรเลงเมื่อเริ่มต้นบรรเลงครั้งแรก และเมื่อบรรเลงครั้งที่ ๒ จะไม่มีการเกริ่นอีก

ประโยคที่ ๑

--ด-	ด-ม	-มชม	รรชม	-ด	-ล-ร	-รด	มด
------	-----	------	------	----	------	-----	----

ประโยคที่ ๑ มี ๘ ห้องโน้ต จะบรรเลงซ้ำ ๒ ครั้ง ในประโยคนั้นจะมีอยู่ ๒ วรรค วรรคละ ๔ ห้องโน้ต คือ

วรรคที่ ๑

--ด-	ด-ม	-มชม	รรชม
------	-----	------	------

วรรคที่ ๒

-ด	-ล-ร	-รด	มด
----	------	-----	----

โดยทั้ง ๒ วรรคนี้มีเสียงเท่าที่ต้นวรรค คือ เสียง ด (ลา)

ประโยคที่ ๒

-ลชม	ชรมด	-ร-ช	รรชม	-ลชม	ชรมด	-ด	รรชม
------	------	------	------	------	------	----	------

ประโยคที่ ๒ มี ๑ วรรค ๔ ห้องโน้ต โดยจะบรรเลงซ้ำใน ๔ ห้องโน้ตหลังอีกที่
ประโยคที่ ๓

- ลด้ม	ซลซล	- ลัดร์	ดัลซล	- ลด้ม	ซลซล	- ลัดร์	ดัลซล
--------	------	---------	-------	--------	------	---------	-------

ประโยคที่ ๓ ก็มีลักษณะเดียวกับ ประโยคที่ ๒ คือ มี ๑ วรรค ๔ ห้องโน้ต และ
บรรเลงซ้ำใน ๔ ห้องโน้ตสุดท้ายเช่นกัน

ประโยคที่ ๔

- มซด	รรมม	- มซล	ซมรรม	- มซด	รรมม	- มซล	รรมม
-------	------	-------	-------	-------	------	-------	------

ประโยคที่ ๔ ก็มีลักษณะเดียวกับประโยคที่ ๒ และ ๓ และมีการบรรเลงเหมือนกัน
ทุกประการ

ประโยคที่ ๕

- มดร์	มรดร์	- รดร์	มรดร์	- รดล	ดรดร์	- รดร์	มรดร์
--------	-------	--------	-------	-------	-------	--------	-------

ประโยคที่ ๕ มี ๒ วรรค วรรคละ ๔ ห้องโน้ต ได้แก่

วรรคที่ ๑

- มดร์	มรดร์	- รดร์	มรดร์
--------	-------	--------	-------

วรรคที่ ๒

- รดล	ดรดร์	- รดร์	มรดร์
-------	-------	--------	-------

โดยที่ ๒ ห้องแรกจะทำนองต่างกันแต่ ๒ ห้องสุดท้ายจะเหมือนกัน ห้องแรกของวรรคที่ ๑ จะ
ขึ้นต้นด้วย มดร์ แต่ห้องแรกของวรรคที่ ๒ จะขึ้นต้นด้วย รดล

ประโยคที่ ๖

- ลซม	ซรมด	- ดุรซ	รมซม	- ลซม	ซรซม	- ดุรซ	รมซม
-------	------	--------	------	-------	------	--------	------

ประโยคที่ ๖ มี ๒ วรรค วรรคละ ๔ ห้องโน้ต ได้แก่

วรรคที่ ๑

- ลซม	ซรมด	- ดุรซ	รมซม
-------	------	--------	------

วรรคที่ ๒

- ลขม	ขรขม	- ดุรช	รมขม
-------	------	--------	------

ทั้ง ๒ วรรค ใน ๒ ห้องแรกนั้นจะมีเสียงตกต่างกัน คือ ในวรรคแรกจะมีเสียงตกที่ห้องที่ ๒ เป็นเสียง ค (โค) และในวรรคที่ ๒ เสียงตกที่ห้องที่ ๒ เป็นเสียง ม (มี)

ประโยคที่ ๗

- ล-ร	- ดลุด	- ดุรช	รมขม	- ล-ร	- ดลุด	- ดุรช	รมขม
-------	--------	--------	------	-------	--------	--------	------

ประโยคที่ ๗ มี ๑ วรรค ๔ ห้องโน้ตเล่นซ้ำกัน

ทั้ง ๗ ประโยคนี้อาจเขียนเป็นสัญลักษณ์ได้ดังนี้ โดยที่ กำหนดให้ X^x

$X =$ ประโยค $x =$ การซ้ำ จะได้

$$๐/๑^๐/๒^๐/๓^๐/๔^๐/๕/๖/๗^๐$$

ลายภูไท

----	- ม-ด	- ร-ม	- ร-ด	- ดลุด	- ม-ด	- ร-ม	- ร-ด
- ดลุด	- ม-ช	- ร-ม	- ร-ด	- ดลุด	- ม-ช	- ร-ม	- ร-ด
--- ม	- ร-ด	- ร-ม	- ช-ด	--- ม	- ร-ด	- ร-ม	- ช-ด

ลายภูไท เป็นเพลง ๑ ท่อน ๓ บรรทัด ใช้บันไดเสียงแบบ Pentatonic Scale สามารถแบ่งเป็นวรรคได้ ๓ วรรค ได้แก่

วรรคที่ ๑

----	- ม-ด	- ร-ม	- ร-ด
------	-------	-------	-------

วรรคที่ ๒

- ดลุด	- ม-ช	- ร-ม	- ร-ด
--------	-------	-------	-------

วรรคที่ ๓

--- ม	- ร-ด	- ร-ม	- ช-ด
-------	-------	-------	-------

โดยแต่ละวรรคมีเท่าเสียง ๓ (๓) ขึ้นต้น ยกเว้นวรรคสุดท้าย และในแต่ละบรรทัดจะเล่นซ้ำวรรคกันให้ครบ ๘ ห้องโน้ต ซึ่งสามารถเขียนเป็นสัญลักษณ์ได้ดังนี้
กำหนดให้ X^x

$X =$ ประโยค $x =$ การซ้ำ เท่า = เท่าเสียง (เสียง ๓ (๓))

๑ / เท่า ๑ / เท่า ๒ / เท่า ๒ / ๓°

ลายสุดสะแนน

----	-----	-----	-----	-----	(ซลุดร	-----	ซลุดร
----	ซลุดร	- รดล	ซลุดร	- รดล	ซลุดร	มรดล	- ซ - ซ
----	- ซมซ	-----	- ล - ด	--- ร	- ด - ซ	- ม - ด	รม - ร
- มซล	ซม - ซ	ซมรด	รมดล	-----	- ซ - ม	ถมซล	มรดล
----	- ซ - ม	ถมซล	มรดล	- ซ - ล	- ด - ร	ซมรด	- ล - ด
- รดล	- ม - ม	ซมรด	- ล - ด	-----	- ซ - ม	- มซล	ซมซล
----	- ซ - ม	- มซล	ซมซล	- ด - ร	- ม - ม	ซมรด	- ล - ด
- รดล	- ม - ม	ซมรด	- ล - ด	-- ด -	- ล - ซ	- ม - ด	รม - ร
- มซล	- ม - ซ	- ม - ด	รม - ร	-----	- มซล	-----	- มซล
----	- มซล	- รดล	ซลุดร	-----	- มซล	-----	- มซล
----	ซลุดร	- รดล	ซลุดร	- รดล	ซลุดร	มรดล	- ซ - ซ

ลายสุดสะแนน เป็นเพลงที่ใช้บันไดเสียงแบบ Pentatonic Scale รูปแบบของลายนี้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ คือ การเกริ่น มี ๒ บรรทัด ใช้บรรเลงในเที่ยวแรกของการบรรเลงเท่านั้น

----	-----	-----	-----	-----	(ซลุดร	-----	ซลุดร
----	ซลุดร	- รดล	ซลุดร	- รดล	ซลุดร	มรดล	- ซ - ซ

ส่วนที่ ๒ มีอยู่ ๑๔ วรรค ขึ้นต้นวรรคที่ห้องที่ ๕ - ๘ เป็นวรรคส่ง และห้องที่ ๑ - ๔ ของบรรทัดต่อไปเป็นวรรครับ ซึ่งบรรเลงทำนองซ้ำกับวรรคส่ง และนำส่วนที่เกริ่นในตอนแรกนั้นมาเป็นบรรเลงปิดท้าย แต่เปลี่ยนโน้ตในห้องที่ ๕ - ๘ ในบรรทัดที่ ๒ นับจากบรรทัดล่าง

ขึ้นมา โดยเปลี่ยนโน้ตจาก ซลทร เป็น มซล และในบรรทัดต่อไปก็บรรเลงเหมือนกับบรรทัดที่สองของการเกริ่น ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาสามารถแสดงได้ดังต่อไปนี้

วรรคที่ ๑ เป็นวรรคส่ง

---ร	-ด-ซ	-ม-ด	รม-ร
------	------	------	------

วรรคที่ ๒ บรรเลงซ้ำทำนองวรรคที่ ๑

-มซล	ซม-ซ	ซมรด	รมดร
------	------	------	------

วรรคที่ ๓ เป็นวรรคส่ง

----	-ซ-ม	ลมซร	มรดล
------	------	------	------

วรรคที่ ๔ บรรเลงซ้ำวรรคที่ ๓

----	-ซ-ม	ลมซร	มรดล
------	------	------	------

วรรคที่ ๕ วรรคส่ง

-ด-ร	-ม-ม	ซมรด	-ล-ด
------	------	------	------

วรรคที่ ๖ บรรเลงซ้ำวรรคที่ ๕

-รดร	-ม-ม	ซมรด	-ล-ด
------	------	------	------

วรรคที่ ๗ วรรคส่ง

----	-ซ-ม	-มซล	ซมซร
------	------	------	------

วรรคที่ ๘ บรรเลงซ้ำวรรคที่ ๗

----	-ซ-ม	-มซล	ซมซร
------	------	------	------

วรรคที่ ๙ วรรคส่ง

-ด-ร	-ม-ม	ซมรด	-ล-ด
------	------	------	------

วรรคที่ ๑๐ บรรเลงซ้ำวรรคที่ ๙

-รดร	-ม-ม	ซมรด	-ล-ด
------	------	------	------

วรรคที่ ๑๑ วรรคส่ง

--ด-	-ด-ช	-ม-ด	รม-ร
------	------	------	------

วรรคที่ ๑๒ บรรณเลขซ้ำวรรคที่ ๑๑

-มชด	-ม-ช	-ม-ด	รม-ร
------	------	------	------

วรรคที่ ๑๓ วรรคส่ง

----	-มชร	----	-มชร
------	------	------	------

วรรคที่ ๑๔ บรรณเลขซ้ำวรรคที่ ๑๓

----	-มชร	-รดล	ชดดร
------	------	------	------

สองบรรทัดสุดท้ายจะเริ่มจากห้องที่ ๕ - ๘ โดยจะมีลักษณะในการบรรณเลขคล้ายกับที่ขวกรีน แต่จะเปลี่ยนโน้ต ห้องที่ ๔ - ๕ จาก ชดดร เป็น มชด ในบรรทัดแรก ดังต่อไปนี้

				----	-มชร	----	-มชร
----	ชดดร	-รดล	ชดดร	-รดล	ชดดร	มรดล	-ช-ช

ทั้งหมดที่ได้กล่าวมาในลายสวดสะแนน สามารถเขียนเป็นสัญลักษณ์ได้ดังนี้ โดยกำหนดให้

$X =$ วรรค $X_0 =$ เกริน จะได้

$X_0 / ๑ / ๒ / ๓ / ๔ / ๕ / ๖ / ๗ / ๘ / ๙ / ๑๐ / ๑๑ / ๑๒ / ๑๓ / ๑๔ / X_0$

การเป่าลายแคนจะเป่าทำนองขึ้นไว้โดยจะเป่านำไปก่อน เมื่อหมอบเป่านำไปสักครู่ ผู้ประกอบพิธีกรรมจะเริ่มการล่า โดยการล่านั้นจะเริ่มตอนไหนก็ได้ เนื่องจากการล่านั้นไม่มีแบบแผนตายตัว และไม่มีเครื่องกำกับจังหวะ ดังนั้นการล่าจึงเป็นการล่าไปเรื่อยๆ ตามลายแคนโดยที่ไม่มีการกำหนดจังหวะหรือลูกตกใดๆ แต่ที่ล่าสุดท้ายในแต่ละกลอนล่านั้นจะออกเสียงเป็นโน้ตตัวสุดท้ายของลาย หรือในแต่ละวรรค แต่ละประโยคของลายแคน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ประกอบพิธีว่าจะทำการลากเสียงไปตกที่ห้องโน้ตหรือโน้ตตัวใดของลายแคน และเมื่อผู้ประกอบพิธีลากเสียงไปที่ตกที่โน้ตตัวใด หมอบแคนก็จะต้องเป่าแคนลากเสียงยาวในโน้ตนั้น ตัวอย่างเช่น

เหลืองทองหล้าได้กล่าวขาน โอ้ยากกับอายทางพ่อพระยาผู้ เป็นใหญ่

สังเกตคำที่ขีดเส้นใต้คือคำว่า เป็นใหญ่ ถ้าผู้ประกอบพิธีนำไปถึงห้องโถงหรือโถงเพลงที่เสียงตก เป็นเสียง ม (มี) ผู้ประกอบพิธีก็จะลากเสียงของตนให้เป็นเสียง ม (มี) และหมอแคนก็จะเป่า โน้ตเสียง ม (มี) โดยเป่าลากเสียงยาวเช่นกัน ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ล่ำว่าจะลากเสียงตรงไหนของ กลอนล่ำและจะตกเสียงโน้ตตัวไหน

๑.๒.๑ ความสัมพันธ์ในการใช้ลายประกอบพิธีกรรม

ลายที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมนั้นส่วนมากแล้วจะอยู่ในระดับเสียงปานกลางลงไปหา ต่ำ ซึ่งในระดับเสียงดังกล่าวนี้จะทำให้ผู้ล่ำนั้นล่ำเคล้ากับเสียงดนตรีได้สบาย และเสียงที่ต่ำ นี้ก็ทำให้พิธีกรรมนั้นขลังศักดิ์สิทธิ์ น่าเชื่อถือ ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างลายกับพิธีกรรมนั้นก็ จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับผู้ล่ำว่า ผู้ที่ล่ำนั้นถนัดที่จะร้องเข้ากับลายใดได้ดี แต่ในบางกรณีก็ไม่ต้อง ขึ้นอยู่กับผู้ล่ำ กล่าวคือ ในบางขั้นตอนของพิธีกรรมอาจจะมีการผ่อนรำเพื่อเป็นการถวายหรือ เป็นการผ่อนรำของผีที่อยู่ในร่างทรง จึงสามารถใช้ลายอะไรก็ได้ตามที่ผู้บรรเลงถนัดแต่ให้อยู่ใน อัตราจังหวะที่เร้าใจสนุกสนาน เพื่อให้ผู้ร่วมพิธีและผู้ป่วยอยากที่จะมาพื่อนมารำด้วย และ เป็นการให้ผู้ป่วยได้ออกกำลังกายไปในตัวและทำให้ลืมความเจ็บป่วยไปชั่วขณะหนึ่งได้

๑.๓ เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่มีความเหมือนกันทั้ง ๗ จังหวัดได้แก่ แคน ซึ่งชาวอีสานเปรียบ หมอแคน หมอม้า ว่าเป็นพาหนะที่จะนำเทพไปยังที่ต่างๆ ได้ และเป็นที่รู้กันว่าหมอลำก็ต้องคู่ กับหมอแคน การล่ำผีฟ้าก็ถือว่าเป็นหมอลำชนิดหนึ่งเหมือนกันจึงต้องคู่กับหมอแคนเช่นเดียวกับ หมอลำชนิดอื่น เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมนี้ก็จำเป็นที่จะต้องมีหมอแคนหรือหมอม้า เป็นเป่าแคน เพื่ออัญเชิญเทพ หรือผีลงมา ส่วนลายนั้นก็ขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เป่าและผู้ประกอบพิธีว่าจะ สามารถร้องเคล้ากับลายใดได้ดี ซึ่งทั้งผู้ประกอบพิธีและหมอแคนต้องรู้จักกันพอสมควรหรือผู้ที่เป่า นั้นมีประสบการณ์มาพอสมควรจึงจะสามารถเป่าแคนให้เข้ากับหมอลำหรือคนร้องได้ ทำให้ผล งานที่ออกมานั้นซาบซึ้งกับผู้ที่ได้ฟัง

ในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะไม่มีเครื่องกำกับจังหวะอื่นนอกจากแคนเท่านั้น จึงแค่มี เสียงของแคนขึ้นเดี่ยวที่เป็นเครื่องดนตรี ซึ่งเสียงแคนจะมีเสียงต่ำเพราะแคนที่ใช้้นั้นเป็นแคน ประเภทแคนแปด จึงทำให้มีเสียงทุ้มต่ำ ลักษณะการเป่าแคนนั้นก็เป่าในจังหวะที่ไปเรื่อยๆ ซ้ำๆ จึงทำให้ผู้ที่ได้ฟังนั้นเกิดสมาธิเพราะเนื่องจากเสียงแคนที่เป่านั้นมีเสียงประสานประกอบกับเสียงที่ ทุ้มต่ำ เมื่อได้ฟังแล้วก็จะเกิดความรู้สึกที่สบายผ่อนคลาย อาจทำให้การทำงานของระบบร่างกายดีขึ้น เพราะเนื่องจากมีเสียงที่ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย ทำให้ผู้ป่วยนั้นมีอาการดีขึ้นสดชื่นขึ้น

ในส่วนของการเครื่องดนตรี พิณ หม้อ ฉิ่ง และฆ้อง นั้น จะมีเฉพาะในงานเลี้ยงผีฟ้าในช่วง เดือน ๓ - ๔ ตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้ว การที่เพิ่มเครื่องดนตรีนั้นก็เพื่อจะให้เกิดความครึกครื้น

สนุกสนานและให้มีเสียงดังเพื่อที่จะได้ยินกันทั่วถึงทุกคน และในพิธีกรรมการเลี้ยงผืนนั้นก็ใช้เพลงที่เป็นเพลงสมัยใหม่เข้ามาเป่าเพื่อให้เกิดความสนุกมากยิ่งขึ้น และสิ่งที่ทำให้เกิดความสนุกสนานจังหวะที่เร้าใจก็คือ เครื่องประกอบจังหวะต่างๆ เช่น หม้อ ฉิ่ง ฉาบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้เพลงนั้นมีจังหวะที่สนุกสนานและเร้าใจ ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความรู้สึกอยากที่จะลุกขึ้นมาฟ้อนรำ

ทั้งหมดที่ผู้วิจัยกล่าวมาแล้วเกี่ยวกับการเปรียบเทียบองค์ประกอบสำคัญในพิธีกรรมผีฟ้าสามารถสรุปออกมาเป็นตารางการเปรียบเทียบได้ดังนี้

ตารางที่ ๑ : แสดงการเปรียบเทียบองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมผีฟ้าทั้ง ๗ จังหวัด

จังหวัด	ผู้ประกอบพิธีกรรม		ลาย						เครื่องดนตรี				
	หญิง	ชาย	แมลงภู่มดอมดอกไม้	ภูไท	สุดสะแนน	สร้อย	โป้ซ่าย	เพลงสมัยใหม่	แคน	พิณ	หม้อ	ฉิ่ง	ฉาบ
สกลนคร	✓			✓					✓				
มุกดาหาร	✓			✓					✓				
นครพนม		✓		✓					✓				
อุดรธานี	✓			✓					✓				
กาฬสินธุ์ ^๔	✓	✓						✓	✓	✓	✓	✓	✓
ขอนแก่น	✓						✓		✓				
ชัยภูมิ	✓		✓		✓	✓			✓				

^๔ เนื่องจากพิธีกรรมของจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นพิธีกรรมเพื่อแสดงความเคารพต่อผีฟ้าที่ได้ช่วยเหลือให้หายจากความเจ็บป่วยหรือจากความทุกข์ และเป็นพิธีกรรมการสืบทอดความเป็นผีฟ้าให้แก่ผู้ที่ต้องการจะเป็นผู้รักษาโดยใช้พิธีกรรมผีฟ้าในการรักษา พิธีกรรมดังกล่าวจึงไม่เหมือนกันกับพิธีกรรมผีฟ้าในการรักษาโรค แต่เป็นพิธีกรรมการแสดงความเคารพต่อผี และการสืบทอดผีฟ้า จึงไม่มีความเหมือนกับพิธีกรรมการรักษาด้วยผีฟ้าแต่มีดนตรีประกอบพิธีกรรมจึงจัดอยู่ในดนตรีพิธีกรรมผีฟ้า

๒. ขั้นตอนและกลอนลำที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมกับกลอนลำนั้นมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ กลอนลำนั้นจะเป็นตัวบอกให้ทราบขั้นตอนว่าเป็นขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมขั้นใด แต่ทั้งนี้ผู้ที่จะทราบนั้นก็ต้องเข้าใจความหมายของกลอนลำนั้นด้วยเนื่องจากกลอนลำเป็นภาษาอีสาน หรือบางท้องถิ่นอาจจะเป็นภาษาไทย ซึ่งก็แล้วแต่ท้องถิ่นนั้นๆว่าจะใช้ภาษาใดในการสื่อสารซึ่งกันและกัน

กลอนลำในพิธีกรรมหมอลำทรงหรือหมอลำผีฟ้าของจังหวัดทั้ง ๗ จังหวัด นั้นล้วนแต่มีความแตกต่างกันทุกจังหวัด และความต่างนี้จึงทำให้เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละจังหวัดหรือแต่ละบุคคล แต่ทุกจังหวัดนั้นมีสิ่งที่เหมือนกันอยู่ นั่นก็คือวิธีการลำ กล่าวคือ ทั้ง ๗ จังหวัดนี้ได้ใช้วิธีการลำเป็นแบบ การลำล่อง หรือลำทางยาว ซึ่งพิธีกรรมผีฟ้าจำเป็นต้องใช้การลำประเภทนี้ในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งกลอนลำนั้นจะไม่มีแบบแผนตายตัว จะเป็นการลำค้นกลอนสดหรือคิดกลอนขึ้นมาใหม่ทุกครั้งที่มีการประกอบพิธี และกลอนลำนั้นจะขึ้นอยู่กับผู้ป่าวว่ามีอาการอย่างไร กล่าวคือจะมีการค้นกลอนสดไปตามอาการหรือลักษณะท่าทางของผู้ป่าวในขณะนั้น โดยจะไม่มี การกำหนดกลอนลำที่แน่นอนออกมา

ความหมายของการลำล่องหรือการลำทางยาว

ลำทางยาว หมายถึง การลำที่มีจังหวะทำนองและลีลาช้า โดยใช้กลอนเย็นที่แต่งขึ้น สำหรับการลำทำนองนี้โดยเฉพาะ จะใช้การพรรณนาโวหารในการลำ

การลำล่อง เป็นการเรียกชื่อที่ได้แนวความคิดมาจากการลำทางยาว คือ ลำทางล่อง หรือเรียกสั้นๆ ว่า ลำล่อง และเรียกตามลักษณะลีลาการลำ เพราะการลำทำนองนี้มีการเอื้อนเสียงติดต่อกันอย่างไม่ขาดตอน เปรียบเสมือนสิ่งของที่ไหลตามน้ำ ซึ่งคนอีสานเรียกว่า “ล่องน้ำ” คนจีนนิยมเรียกว่า “ลำล่อง”

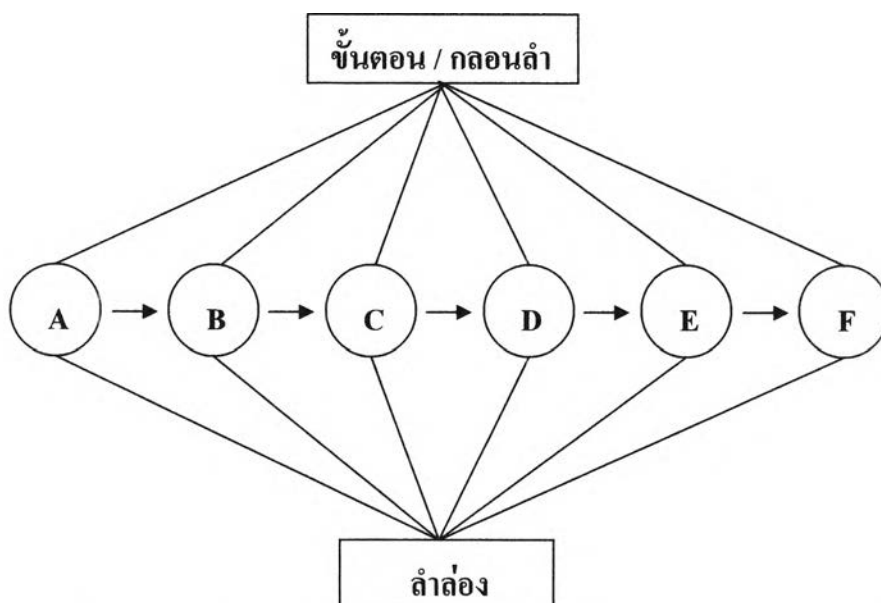
การที่จะทราบว่าพิธีกรรมนี้มีขั้นตอนอะไรบ้างก็ต้องดูที่กลอนลำ ซึ่งกลอนลำก็จะเป็นตัวบอกขั้นตอนว่ามีขั้นตอนอะไรบ้างแต่ทั้งนี้ผู้ที่ทราบว่ามีการลำอะไรบ้างก็ต้องมีความสามารถในการถอดบทประพันธ์หรือเข้าใจความหมายในกลอนลำเสียก่อน จึงจะทำให้รู้ขั้นตอนของหมอลำทรง

รูปแบบของกลอนลำทั้ง ๗ จังหวัดนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอในรูปแบบของแผนภูมิ และตาราง โดยจะนำเสนอดังต่อไปนี้

จังหวัดสกลนคร

จังหวัดสกลนครมีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมอยู่ ๖ ขั้นตอนได้แก่

ขั้นตอน / กลอนคำ	สัญลักษณ์
๑. เชิญเทพ หรือผี	A
๒. ขอร้อง ขอความช่วยเหลือ	B
๓. การทำนาย เสี่ยงทาย	C
๔. เทพรักษา สั่งสอน	D
๕. ปลอบใจผู้ป่วย	E
๖. เชิญกลับ หรือลากลับ	F

แผนภูมิที่ ๑ : แสดงส่วนประกอบของกลอนคำและลำดับขั้นตอนในพิธีกรรมหมอลำทรง

จังหวัดสกลนคร

จากแผนภูมิสามารถอธิบายได้ว่า กลอนคำและขั้นตอนการประกอบพิธีหมอลำทรงของ จังหวัดสกลนครประกอบไปด้วย

๑. เชิญเทพ หรือผี
๒. ขอร้อง ขอความช่วยเหลือ
๓. การทำนาย เสี่ยงทาย
๔. เทพรักษา สั่งสอน
๕. ปลอบใจผู้ป่วย

๖. เชิญกลับ หรือลากลับ

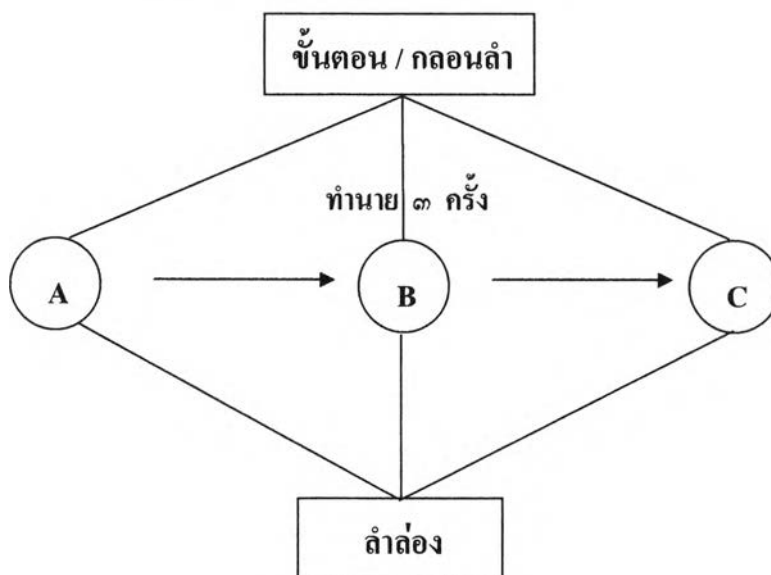
รูปแบบของการจัดกลอนลำนั้นจะเป็นแบบ จาก A ไป B ไป C ไป D ไป E และสุดท้ายไปที่ F โดยที่จะไม่กลับไปซ้ำอันเดิม ซึ่งทั้ง ๔ กลอนลำนี้อาจจะมีการร้องหรือลำแบบ การลำล่อง และจะลำในทำนองเดียวกันหมดคือทำนองซ้ำๆไปเรื่อย โดยเป็นการร้องคล้ายไปกับเสียง แคนซึ่งจะบรรเลงไปเรื่อยๆ จนกว่าพิธีจะเสร็จ หรือว่าผู้ที่เป็นร่างทรงบอกให้หยุด

จังหวัดมุกดาหาร

เนื่องจากจังหวัดมุกดาหารประชากรส่วนใหญ่มิเชื่อสายเผ่าภูไท จึงทำให้กลอนลำของ พิธีกรรมทั้งหมดเป็นการลำแบบภูไทซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวภูไท คือใช้ภาษาภูไทในลำ ออกมา และถ้านำมาเปรียบเทียบกับหมอลำทั่วไปนั้นก็เปรียบเหมือนกับการลำล่อง หรือการลำ ทางยาว เพราะมีทำนองที่ไปซ้ำๆ เรื่อยๆ ซึ่งการลำภูไทเป็นไปในทางเดียวกันกับการลำทางยาว

จากทั้ง ๓ รูปแบบของกลอนลำในพิธีกรรมของจังหวัดมุกดาหารที่ผู้วิจัยได้แยกออกมาให้ เห็นนั้นสามารถนำมาทำเป็นแผนภูมิได้ดังต่อไปนี้ โดยกำหนดให้

ขั้นตอน / กลอนลำ	สัญลักษณ์
๑. เชิญเทพ หรือผี	A
๒. การทำนาย เสียงทาย	B
๓. เชิญขวัญ หรือเรียกขวัญ	C

แผนภูมิที่ ๒ : แสดงส่วนประกอบของกลอนลำและลำดับขั้นตอนในพิธีกรรมหมอลำทาง จังหวัดมุกดาหาร

จากแผนภูมิอธิบายได้ว่า ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมหมอลำทรงมืออยู่ ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑. เจริญเทพ หรือผี
๒. การทำนาย เสี่ยงทาย
๓. เจริญขวัญ หรือเรียกขวัญ

โดยที่กลอนลำของจังหวัดมุกดาหารนั้นมีลักษณะในลำนั้นเป็นแบบการลำล่อง หรือการลำทางยาว และรูปแบบในการร้องนั้นจะเริ่มจาก รูปแบบ A ไป B และไปสิ้นสุดที่รูปแบบ C ซึ่งในกลอนลำ B คือลำทำนาย เสี่ยงทายจะกระทำทั้งหมด ๓ ครั้ง เพื่อความแม่นยำในการทำนาย และทั้งหมดนี้คือกลอนลำทั้งหมดที่ใช้ในพิธีกรรมผีฟ้าจังหวัดมุกดาหาร

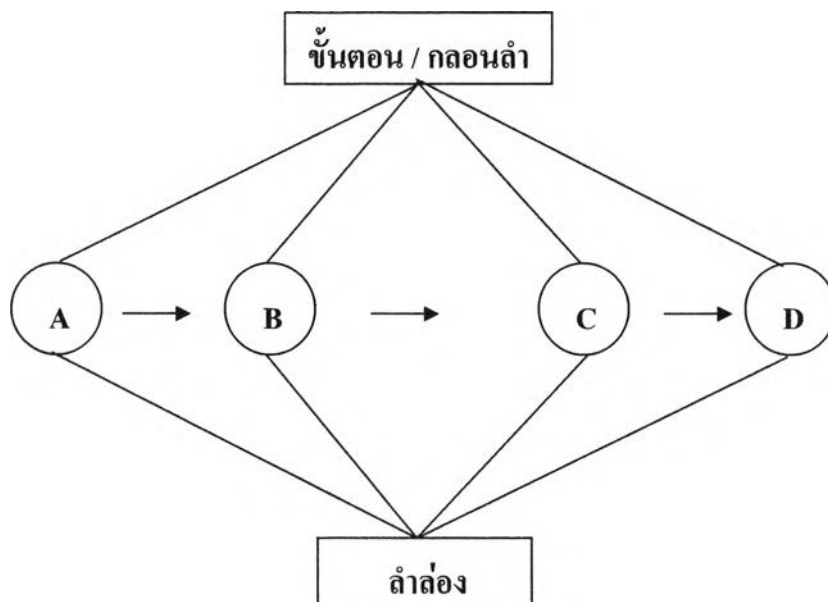
จังหวัดนครพนม

จังหวัดนครพนมมีประชากรส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากเผ่าภูไท จึงทำให้กลอนลำในพิธีกรรมนี้มีภาษาภูไทเข้ามาผสมกับภาษาอีสาน โดยที่ลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมและลำคำของกลอนลำมีอยู่ ๔ ขั้นตอน ได้แก่

๑. บทเจริญผี หรือเทวดา
๒. การทำนาย เสี่ยงทาย
๓. เจริญขวัญ หรือเรียกขวัญ
๔. เจริญกลับ หรือลากลับ

เมื่อทำเป็นแผนภูมิประกอบจะได้ดังนี้ โดยกำหนด

ขั้นตอน / กลอนลำ	สัญลักษณ์
๑. บทเจริญผี หรือเทวดา	A
๒. การทำนาย เสี่ยงทาย	B
๓. เจริญขวัญ หรือเรียกขวัญ	C
๔. เจริญกลับ หรือลากลับ	D

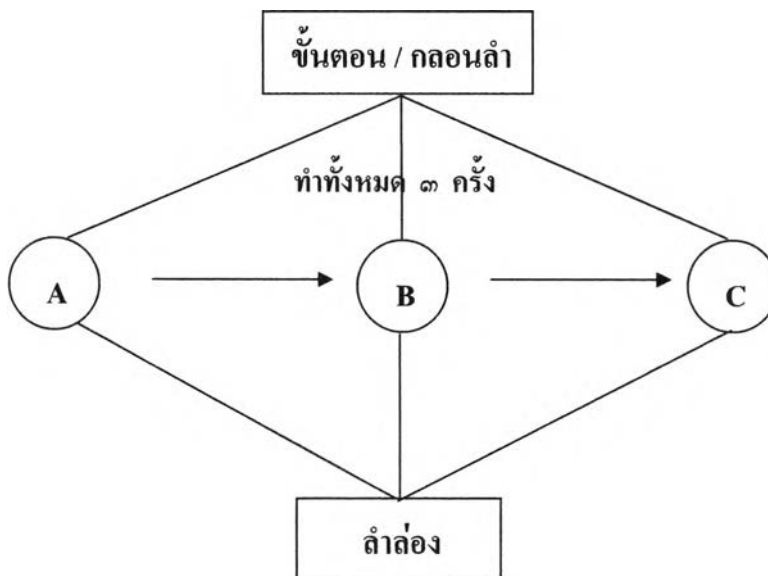
แผนภูมิที่ ๓ : แสดงส่วนประกอบของกลอนลำและลำดับขั้นตอนในพิธีกรรมหมอลำทรง
จังหวัดนครพนม

จากแผนภูมิดังกล่าวจะเห็นได้ว่ารูปแบบของกลอนลำนั้นจะออกมาเป็นรูปแบบที่ไม่ย้อนกลับมาซ้ำกลอนลำเดิมเลย กล่าวคือ จะเริ่มต้นที่รูปแบบกลอนลำ A แล้วไป B ไป C ไป D และสุดท้ายจะจบด้วยรูปแบบกลอนลำ E โดยที่รูปแบบกลอนลำทั้งหมดนั้นอยู่ในรูปแบบของการลำลอง หรือลำทางยาว

จังหวัดอุดรธานี

กลอนลำในจังหวัดอุดรธานี กลอนลำที่ใช้ในพิธีกรรมหมอลำทรงนั้นล้วนแล้วแต่ใช้ภาษาภูไท เพราะเนื่องจากในบริเวณ ตำบลหนองหญ้าไซร มีคนไทยที่สืบเชื้อสายภูไทอยู่เป็นจำนวนมากจึงทำให้กลอนลำที่ผู้ประกอบพิธีลำนั้นออกมาเป็นภาษาภูไท ขั้นตอนและลำดับของกลอนลำที่ใช้ในพิธีกรรมหมอลำทรงในจังหวัดนี้มีอยู่ ๓ ขั้นตอน เมื่อทำเป็นแผนภูมิจะได้

ขั้นตอน / กลอนลำ	สัญลักษณ์
๑. เชิญเทพ หรือผี	A
๒. บอกเหตุที่เชิญ	B
๓. การทำนาย เสี่ยงทาย	C

แผนภูมิที่ ๔ : แสดงส่วนประกอบของกลอนลำและลำดับชั้นตอนในพิธีกรรมหมอลำทรง
จังหวัดอุตรธานี

จากแผนภูมิอธิบายได้ว่า ชั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมหมอลำทรงหรือหมอลำผีฟ้ามี
อยู่ ๓ ชั้นตอนได้แก่

๑. เชิญเทพ หรือผี
๒. บอกเหตุที่เชิญ
๓. การทำนาย เสี่ยงทาย

และในการประกอบพิธีจะเริ่มจากกลอนลำ A และไป B สิ้นสุดกลอนลำที่ C โดยจะลำ
แบบเดิมอีกเป็น ๓ ครั้งเพื่อความแม่นยำของการทำนายและกลอนลำนี้มีลักษณะของลำที่เรียกว่า
ลำล่อง หรือลำทางยาว

จังหวัดกาฬสินธุ์

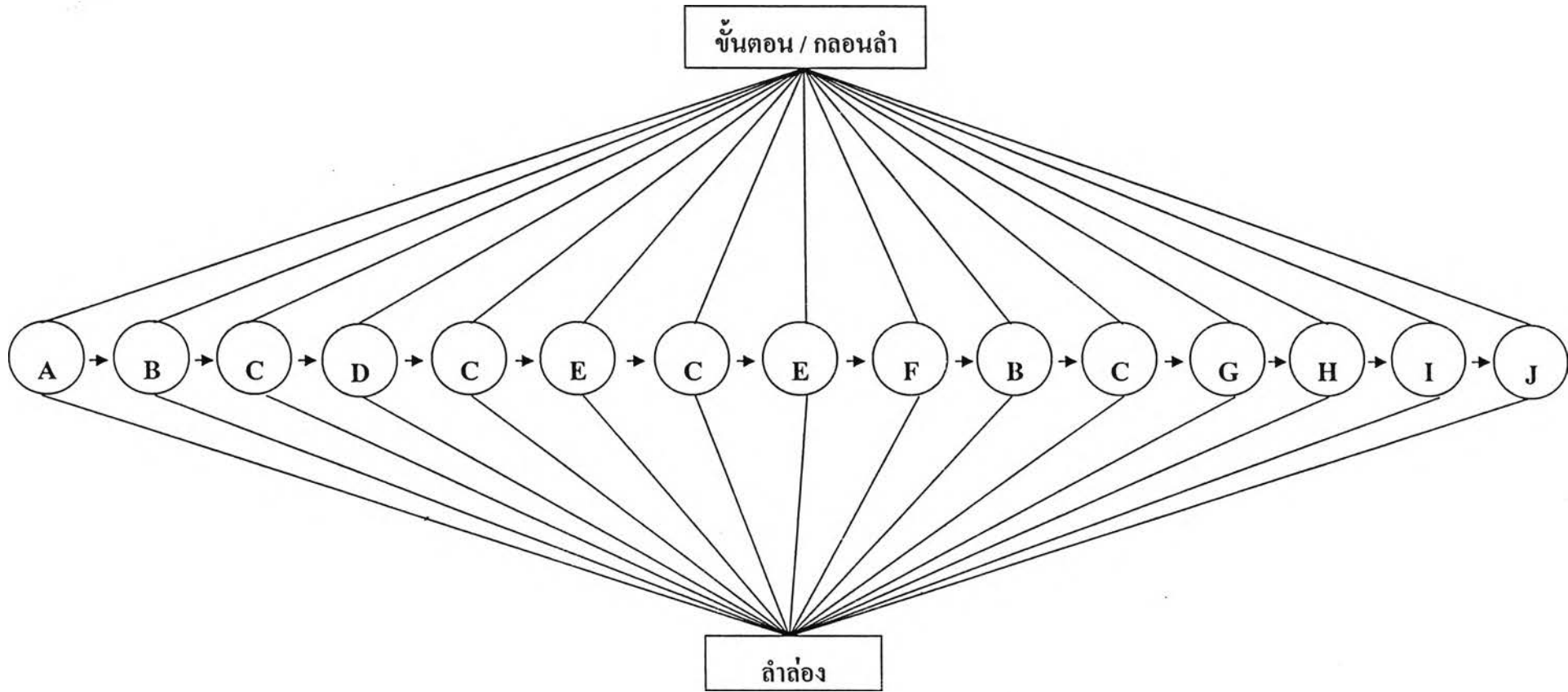
กลอนลำที่ใช้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีของจังหวัดกาฬสินธุ์นั้น ตามที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูล
และได้นำมาศึกษาพบว่า กลอนลำที่ใช้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีนั้นเป็นกลอนลำที่ไม่มีรูปแบบจึงไม่
สามารถแยกออกมาได้ว่าอยู่ในกลอนลำรูปแบบใด เนื่องจากการร้องออกมาแต่ละครั้งของผู้ที่
ประกอบพิธีกรรมนั้นเป็นการร้องแค่ประโยคสั้นๆ ไม่ได้เป็นกลุ่มประโยคเหมือนกับพิธีกรรมของ
จังหวัดอื่น แต่การร้องนั้นยังเป็นแบบของการลำล่อง หรือการลำทางยาวอยู่ จึงเป็นไปได้ว่าที่พิธี
กรรมการเลี้ยงผีฟ้าของจังหวัดกาฬสินธุ์นี้เป็นแค่พิธีกรรมที่เป็นการรวมผีหรือเป็นการมาประชุมกัน
เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อผีที่ได้ช่วยเหลือแก่ผู้ที่เป็นร่างทรง ไม่ใช่เป็นพิธีกรรมเพื่อการ

รักษาแต่อย่างใด ดังนั้นการใช้กลอนคำจึงไม่ได้มีรูปแบบที่ชัดเจน เป็นแค่เพียงการลำหรือร้องออกมาเพื่อสนทนาระหว่างกันเท่านั้นเอง

จังหวัดขอนแก่น

กลอนคำของจังหวัดขอนแก่นทั้ง ๕ กลอนคำที่กล่าวมาในบทที่ ๓ แล้วนั้นเป็นกลอนคำในพิธีกรรมผีฟ้า และถ้าจะนำมากลอนคำทั้ง ๕ บทนี้มาทำจัดรูปแบบ โดยกำหนดให้

ขั้นตอน / กลอนคำ	สัญลักษณ์
๑.เชิญเทพ หรือผี	A
๒.บอกเหตุผลที่เชิญ	B
๓. ขอร้อง ขอความช่วยเหลือ	C
๔. การทำนาย เสี่ยงทาย	D
๕. เทพรักษา สั่งสอน	E
๖. ปลอบใจผู้ป่วย	F
๗. ฝากผู้ป่วยให้อยู่ในความดูแลของเทพ	G
๘. เชิญขวัญ หรือเรียกขวัญ	H
๙. เชิญลงมารับเครื่องบูชา ลงเล่น ฟ้อนรำ	I
๑๐. เชิญกลับ หรือลากลับ	J

แผนภูมิที่ ๕ : แสดงส่วนประกอบของกลอนคำและลำดับขั้นตอนในพิธีกรรมหมอลำทรงจังหวัดขอนแก่น

จากแผนภูมิจะรูปแบบของกลอนลำทั้งหมดที่อยู่ในพิธีกรรมผีฟ้าของจังหวัดขอนแก่น จะเริ่มจาก A ไป B ไป C ไป D ไป C ไป E ไป C ไป E ไป F ไป B ไป C ไป G ไป H ไป I และไปที่ J เป็นขั้นตอนและกลอนลำสุดท้าย แต่จะสังเกตได้ว่ากลอนลำ B, C และ E จะมีการซ้ำ ซึ่งในการซ้ำนั้นจะมีการแต่งกลอนลำขึ้นใหม่ทุกครั้งที่มีการซ้ำแต่ใจความสำคัญของกลอนลำนั้นยังคงมีความหมายเหมือนเดิมทุกประการ และรูปแบบที่กล่าวไปแล้วนั้นเป็นกลอนลำทั้งหมดของพิธีกรรมผีฟ้าจังหวัดขอนแก่น ซึ่งการร้องนั้นเป็นการร้องที่เรียกว่า การลำล่อง หรือ ลำทางยาวนั่นเอง

จังหวัดชัยภูมิ

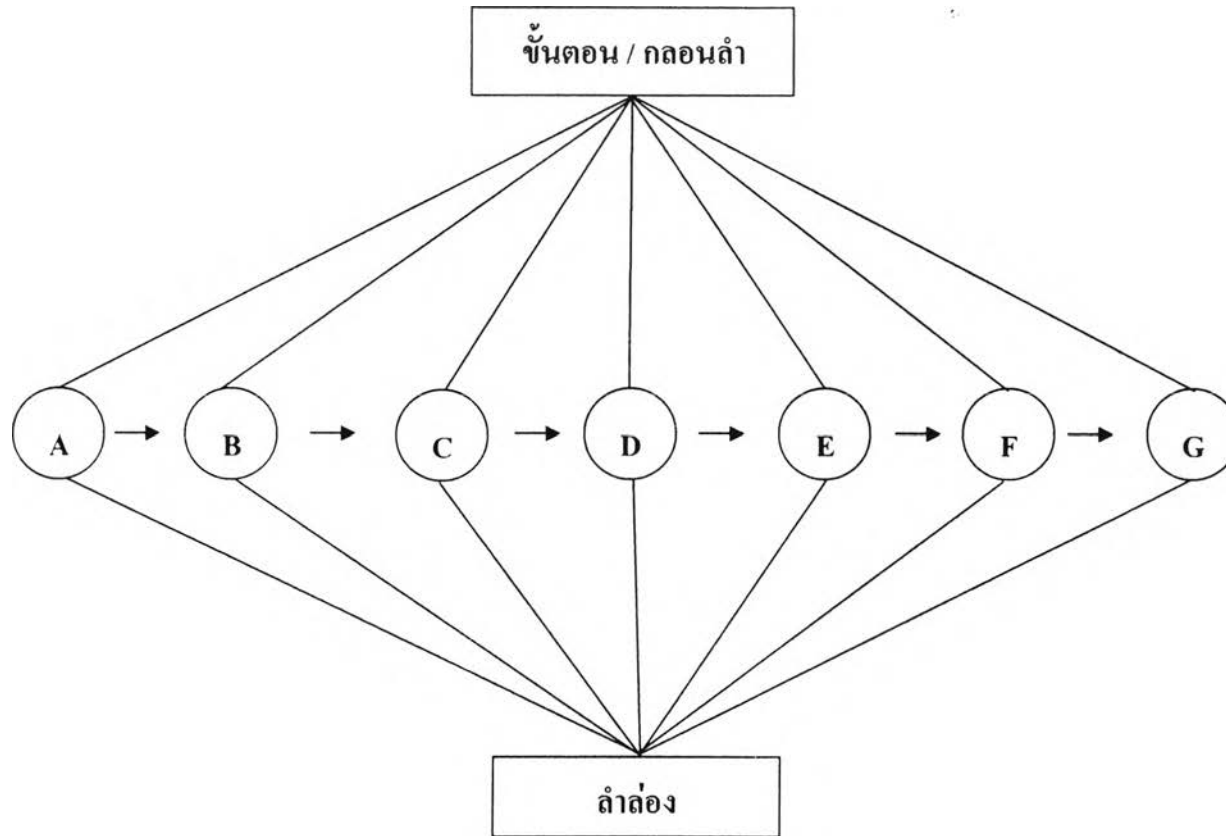
จังหวัดชัยภูมิมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมหมอลำทรงทั้งหมด ๗ ขั้นตอน สังเกตจากกลอนลำที่มี ๗ กลอนลำ โดยจะลำดับขั้นตอนและกลอนลำไว้ดังนี้

๑. เชิญเทพ หรือผี
๒. บอกเหตุผลที่เชิญ
๓. ขอร้อง ขอความช่วยเหลือ
๔. เทพรักษา สั่งสอน
๕. ให้พร
๖. เชิญลงมารับเครื่องบูชา ลงเล่น ฟ้อนรำ
๗. เชิญกลับ หรือลากลับ

เมื่อนำมาจัดรูปแบบในการลำหรือการร้องโดยรวมทั้งหมดให้เป็นหนึ่งกลอนลำที่ใช้ในพิธีกรรมผีฟ้าที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลมาได้ดังต่อไปนี้

ขั้นตอน / กลอนลำ	สัญลักษณ์
๑. เชิญเทพ หรือผี	A
๒. บอกเหตุผลที่เชิญ	B
๓. ขอร้อง ขอความช่วยเหลือ	C
๔. เทพรักษา สั่งสอน	D
๕. ให้พร	E
๖. เชิญลงมารับเครื่องบูชา ลงเล่น ฟ้อนรำ	F
๗. เชิญกลับ หรือลากลับ	G

การลำจะเริ่มจากกลอนลำ A ไป B ไป C ไป D ไป E ไป F ไป G เป็นลำดับสุดท้ายของขั้นตอนและลำดับสุดท้ายของกลอนลำ เมื่อนำมาทำเป็นแผนภูมิจะได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๖ : แสดงส่วนประกอบของกลอนลำและลำดับขั้นตอนในพิธีกรรมหมอลำทรงจังหวัดชัยภูมิ

ทุกจังหวัดจะมีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมที่เหมือนกันอยู่หนึ่งขั้นตอนนั้นคือ ขั้นตอนของการเชิญเทพ หรือผี เนื่องจากทุกครั้งที่จะประกอบพิธีกรรมจะต้องมีการเชิญเชิญเทพ หรือผี ให้ลงมาเข้าร่วมของผู้ประกอบพิธีกรรมจึงทำให้ต้องปฏิบัติในขั้นตอนนี้ทุกจังหวัด แต่ในส่วนของการกลอนลำแล้วทุกจังหวัดจะแตกต่างกันเนื่องจากกลอนลำในพิธีกรรมนี้เป็นการด้นกลอนสดขึ้นมาโดยไม่มีแบบแผนของกลอนลำอย่างตายตัว ดังนั้นจึงทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมมีกลอนลำที่ไม่เหมือนกัน และเทพ หรือผี ที่เชิญมาของแต่ละคนนั้นก็เหมือนกัน เช่น จังหวัดขอนแก่น จะมีชื่อของ นางพิมพ์ ซึ่งเป็นเทพองค์หนึ่งที่กล่าวเชิญให้ลงมา จังหวัดชัยภูมิ จะมีเทพชื่อ เหลืองทอง เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้กลอนลำนั้นแตกต่างกัน

ในจังหวัดที่มีชาวภูไทอาศัยอยู่จะมีขั้นตอนในการทำนายนเหมือนกัน ซึ่งในทางปฏิบัติของขั้นตอนนี้ก็คือ การใช้ไข่และในการทำนย เสียงทาย จังหวัดดังกล่าวได้แก่ จังหวัด สกลนคร มุกดาหาร นครพนม และอุดรธานี ทั้ง ๔ จังหวัดนี้ มีการปฏิบัติในขั้นตอนของการทำนย เสียงทายที่เหมือนกัน คือการใช้ไข่และข้าวสารในการทำนย แต่จะเห็นว่าขอนแก่นก็มีการประกอบพิธีกรรมขั้นตอนนี้เช่นกัน แต่การทำนยหรือเสียงทายของจังหวัดขอนแก่นนั้นไม่เหมือนกับ ๔ จังหวัดที่กล่าวมา คือ การทำนยของ ๔ จังหวัดที่มีการใช้ไข่และข้าวสารทำนยนั้นจะเป็นการถามว่าไข่หรือไม่ไข่โดยที่จะให้ไข่และข้าวสารเป็นตัวบอก แต่จังหวัดขอนแก่นจะเป็นการให้เทพ หรือผี ไปดูตามไร่ ตามนา หรือผู้ประกอบพิธีจะถามผู้ป่วยถ้ามีความผิดปกติกับตนเองในขณะที่ประกอบพิธี เช่น ขณะประกอบพิธีนั้นมีการเดินของผู้ประกอบพิธีแต่ผู้ประกอบพิธีนั้นเดินคล้ายกับคนเมา ผู้ประกอบพิธีก็จะถามผู้ป่วยว่าดื่มเหล้ามาหรือเปล่า หรือว่ามีใครที่ดื่มเหล้าไหม เป็นการทำนายหาสาเหตุของการป่วย จึงทำให้ขั้นตอนนี้ของจังหวัดขอนแก่นแตกต่างจาก ๔ จังหวัดที่ใช้ไข่ในการทำนยเสียงทาย

ในขั้นตอนของการ เชิญขวัญ เรียกขวัญ หรือให้พร ชาวอีสานเชื่อว่า การเจ็บป่วยที่ไม่มีสาเหตุหรือรักษาอย่างไรก็ไม่มีทางหายนั้น ชาวอีสานเชื่อว่าเป็นการกระทำของผี กล่าวคือ ผี อาจจะมาแทรกขอยู่ในร่างของเรา จึงทำให้ขวัญเราที่อยู่ในร่างนั้นกระเจิงไปอยู่ที่อื่น จึงทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้นมา จึงต้องทำการเรียกขวัญให้กลับเข้ามาอยู่ที่ร่างของผู้ป่วยตามเดิมผู้ป่วยจึงจะหาย จังหวัดที่มีขั้นตอนนี้คือ จังหวัดมุกดาหาร นครพนม ขอนแก่น ชัยภูมิ ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนนี้ทุกครั้งก็จะมีผู้ผูกแขนเพื่ออวยพรหรือผู้ใหญ่ให้พรแก่ผู้ป่วยเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ป่วย แต่ในจังหวัดชัยภูมินี้ไม่มีการเรียกขวัญ แต่เป็นการให้พรของเทพแก่ผู้ที่เข้าร่วมพิธี ผู้วิจัยจึงจัดอยู่ในหมวดของขั้นตอนของ เรียกขวัญ ให้พร ส่วนจังหวัดที่ไม่มีขั้นตอนดังกล่าวจากการเข้าร่วมสังเกตการของผู้วิจัย ถึงแม้จะไม่มีมีการเรียกขวัญ แต่เมื่อเสร็จพิธีนั้นก็จะมีผู้ผูกแขนเพื่ออวยพรให้ผู้ปวยอยู่ทุกจังหวัด

เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องของความเชื่อเฉพาะกลุ่มท้องถิ่นจึงทำให้ไม่มีการกำหนดข้อบังคับแบบแผนหรือแม้กระทั่งตำราออกมา จึงทำให้เกิดความแตกต่างกันในแต่ละจังหวัดนั้นๆ เนื่องจาก

ปัจจัยต่างๆ เช่น เขตของวัฒนธรรม ภาษา เป็นต้น และอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างนั้นก็คือ การได้รับการสืบทอดมาที่ไม่เหมือนกันจึงทำให้เกิด เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลที่จะประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนที่ไม่เหมือนกันในแต่ละจังหวัด ซึ่งนั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้ประกอบพิธีกรรม เพราะการประกอบพิธีกรรมหมอลำทรงหรือหมอลำผีฟ้า นั้นไม่มีแบบแผนข้อกำหนดที่ตายตัว ผู้ประกอบพิธีจึงสามารถที่จะลดหรือเพิ่มขั้นตอนได้ตามความเหมาะสมและความสะดวกของตน

จากทั้งหมดที่ได้กล่าวมาเกี่ยวกับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมและกลอนลำซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อกัน สามารถทำเป็นตารางเปรียบเทียบขั้นตอนและกลอนลำได้ดังนี้

ตารางที่ ๒ : แสดงการเปรียบเทียบลำดับขั้นตอนและกลอนลำในพิธีกรรมผีฟ้าทั้ง ๗ จังหวัด

ลำดับขั้นตอน / กลอนลำ	จังหวัด						
	สกลนคร	มุกดาหาร	นครพนม	อุดรธานี	กาฬสินธุ์ ^๕	ขอนแก่น	ชัยภูมิ
๑. เชิญเทพ หรือผี	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๒. บอกเหตุที่เชิญ				✓		✓	✓
๓. ขอร้อง ขอความช่วยเหลือ	✓					✓	✓
๔. ทำนาย เสี่ยงทาย	✓	✓	✓	✓		✓	
๕. เทพรักษา สั่งสอน	✓					✓	✓
๖. ปลอบใจผู้ป่วย	✓					✓	
๗. ฝากผู้ป่วยให้เทพช่วยดูแล						✓	
๘. เชิญขวัญ เรียกขวัญ ให้พร		✓	✓			✓	✓
๙. เชิญลงมารับเครื่องบูชา ลงเล่นฟ้อนรำ						✓	✓
๑๐. เชิญกลับ ลากลับ	✓		✓			✓	✓

^๕ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๕๑.

๓. เครื่องประกอบพิธีกรรม

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ผู้วิจัยจะขอแบ่งจังหวัดทั้ง ๗ จังหวัดออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มจังหวัดที่ผู้ประกอบพิธีเป็นชาวภูไท และกลุ่มจังหวัดที่ผู้ประกอบพิธีไม่ได้เป็นภูไท

กลุ่มจังหวัดที่ผู้ประกอบพิธีเป็นชาวภูไท ได้แก่ จังหวัด นครพนม มุกดาหาร กาฬสินธุ์ และอุดรธานี ซึ่งทั้ง ๔ จังหวัดนี้ มีการใช้เครื่องประกอบพิธีที่เหมือนกันในบางอย่าง เช่น

- ใช้ไข่ไก่และข้าวสารในการเลี้ยงตาย
- ใช้เงินโบราณเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประกอบพิธีกรรม
- ใช้ฝ้ายขาวมาสวมไว้ที่ศีรษะหรือมวยผม
- ใช้ชวยหรือกรวยใบตองเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม
- ใช้ผ้าขาวเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประกอบพิธีกรรม
- ใช้เหล้าขาวเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องประกอบพิธีกรรม

กลุ่มจังหวัดที่ผู้ประกอบพิธีไม่เป็นชาวภูไท ได้แก่ จังหวัด สกลนคร ขอนแก่น และ ชัยภูมิ ใน ๓ จังหวัดที่กล่าวมานี้มีการใช้เครื่องประกอบพิธีที่เหมือนกัน เช่น

- ใช้ ขัน ๕ และขัน ๘ ในการประกอบพิธี
- ใช้ดอกไม้ขาวเป็นเครื่องประกอบพิธี

แต่ยังมีส่วนที่เกือบทุกจังหวัดเหมือนกันได้แก่ การใช้ไข่ไก่ในการทำนายหรือเลี้ยงตาย มีแค่เพียงบางจังหวัดเท่านั้นที่ไม่ใช้ไข่ไก่ เนื่องจากพิธีกรรมตรงส่วนนั้นไม่มี ซึ่งจังหวัดที่ไม่ได้ใช้ก็คือ จังหวัดชัยภูมิ และกาฬสินธุ์ (กรณีพิธีกรรมการเลี้ยงผี) ข้าวสาร ซึ่งมีการใช้งานแตกต่างกัน จังหวัดดังต่อไปนี้ใช้ข้าวสารในการทำนายหรือเป็นส่วนหนึ่งของการทำนาย ได้แก่จังหวัด สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และอุดรธานี ส่วนจังหวัดที่ใช้ข้าวสารเหมือนกันแต่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการทำนายได้แก่ จังหวัด ขอนแก่น และ กาฬสินธุ์ (กรณีพิธีกรรมการเลี้ยงผี)

อย่างไรก็ตามในการใช้เครื่องประกอบพิธีกรรมของแต่ละบุคคลนั้นก็ขึ้นอยู่กับตัวของผู้ที่ประกอบพิธีกรรมว่าได้รับการสืบทอดมาอย่างไร ต้องใช้อะไรบ้าง ซึ่งสิ่งเหล่านั้นทำให้เป็นเอกลักษณ์ของส่วนบุคคลไป จึงทำให้การใช้เครื่องประกอบพิธีนั้นแตกต่างกันออกไปและไม่ค่อยมีอะไรที่ตายตัวมากนัก

ทั้งหมดที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาเกี่ยวกับการเปรียบเทียบเครื่องประกอบพิธีกรรมนั้น สามารถทำเป็นตารางการเปรียบเทียบได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๓ : แสดงการเปรียบเทียบเครื่องที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมใน ๖ จังหวัด
ที่มีพิธีกรรมผีฟ้า (ไม่รวมจังหวัดกาฬสินธุ์)

เครื่องใช้	สกลนคร	มุกดาหาร	นครพนม	อุดรธานี	ขอนแก่น	ชัยภูมิ
ขัน ๕	✓		✓		✓	✓
ขัน ๘	✓				✓	✓
ไข่ไก่	✓	✓	✓	✓	✓	
บายศรี/ ขันหมาก เบ็ง			✓			✓
ชวย/กรวย ใบตอง		✓	✓	✓	✓	
ข้าวสาร	✓	✓	✓	✓	✓	
ผ้าขาว		✓	✓	✓	✓	
ฝ้ายขาว		✓	✓	✓	✓	✓
ดาบ	✓	✓	✓			✓
น้ำดื่ม	✓	✓		✓	✓	
เหล้าขาว		✓	✓	✓	✓	
น้ำมะพร้าว	✓					
ขันโตก		✓				
ถาด			✓	✓	✓	
เงินโบราณ		✓	✓	✓		
เงินเหรียญ บาท	✓				✓	
เงินเหรียญ ๕๐ สตางค์	✓					
ไข่ต้ม	✓					
แป้ง			✓			
กระจกส่อง			✓		✓	
หวี			✓		✓	

ตารางที่ ๓ : แสดงการเปรียบเทียบเครื่องที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมใน ๖ จังหวัด
ที่มีพิธีกรรมผีฟ้า (ไม่รวมจังหวัดกาฬสินธุ์) (ต่อ)

เครื่องใช้	สกลนคร	มุกดาหาร	นครพนม	อุดรธานี	ขอนแก่น	ชัยภูมิ
ดินสอพอง					✓	
ขี้ผึ้ง					✓	
น้ำอบ						✓
หว่านหอม					✓	
หมอนขาว	✓					
กระดาน	✓					
ผ้าขาวม้า			✓			
แพรวา						
ผ้าจีน					✓	
เสื่อผ้า ผู้ป่วย			✓	✓		
ดอกไม้ขาว / ดอก ลั่นทม	✓	✓	✓		✓	✓
ดอกนารี / ใบ				✓		
เทียนง่า		✓		✓		
ขันน้ำมนต์						✓
กาละมัง						✓
ของเล่น ต่างๆ						
คำหมาก		✓			✓	
ดอกไม้ผ้า						
ยาสูบ				✓	✓	✓

ตารางที่ ๔ : แสดงส่วนประกอบของพิธีกรรมลงช่วง หรือการเลี้ยงผีของจังหวัดกาฬสินธุ์

เครื่องประกอบพิธี	กลอนลำ	ลายแคน	เครื่องดนตรี
ไขไก่ ช่วย ข้าวสาร ผ้าขาว ฝ้ายขาว ดาบ น้ำคั้น เหล้าขาว ขันโตก เงินโบราณ ไม้เท้า แป้ง กระจกส่อง หวี แพรวา ผ้าชิ้น ดอกไม้ขาว / ดอก กลิ่นทม เทียนง่า งอบ พัด บังหลัง ของเล่นต่างๆ คำหมาก ดอกไม้ผ้า ยาสูบ	กลอนลำในพิธีกรรม ลงช่วง หรือเลี้ยงผีนี้ เป็นเป็นกลอนลำที่อยู่ ในประเภทของการลำ ล่อง ลำส่อง เช่นเดียวกับพิธีผีฟ้าที่ เกี่ยวกับการรักษาโรค แต่ในพิธีกรรมลงช่วง หรือเลี้ยงผีนี้จะไม่ค่อย มีการลำ ส่วนมากจะ เป็นการเชิญผีลงมาเล่น เพื่อนรำ เพื่อความ สนุกสนาน	ลายแคนที่ใช้ใน พิธีกรรมนี้ไม่ใช่ลาย แคนพื้นเมืองอีสาน แต่เป็นเพลงที่มีจังหวะ เร้าใจ อาจจะเป็น เพลงหมอลำ หรือเป็น สตริงต่างๆไป	เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธี กรรมการลงช่วง หรือ เลี้ยงผี ได้แก่ แคน พิณ ฉิ่ง ฉาบ หม้อ ซึ่งการบรรเลงนั้นจะ เป็นการบรรเลงหมู่ เพราะเนื่องจาก พิธีกรรมดังกล่าวนี้มี ผู้คนเข้าร่วมพิธีมา หากบรรเลงแค่พิณ หรือแคน เพียงชิ้น เดียว ก็อาจจะไม่ได้ ยินเสียงดนตรี ส่วน เครื่องประกอบจังหวะ เป็นตัวทำให้ดนตรีนั้น มีจังหวะที่เร้าใจ สนุกสนาน

๔. การสังเคราะห์

จากการวิเคราะห์ทั้งหมดสามารถสังเคราะห์ได้หัวข้อที่น่าสนใจ ๒ หัวข้อได้แก่

๑. วัฒนธรรมทางด้านภาษาและความเชื่อ

การประกอบพิธีกรรมจะกระทำอยู่ในแต่เฉพาะภายในหมู่บ้านหรือในเขตวัฒนธรรมของคน ก็เนื่องมาจากคนในหมู่บ้านมีความเชื่อในเรื่องของการผี หรือการเจ็บป่วยเพราะผี และการประกอบพิธีกรรมในแต่ละหมู่บ้านนั้นการใช้ภาษาก็จะแตกต่างกัน เช่น การประกอบพิธีกรรมในของชาวภูไทในจังหวัดมุกดาหาร จะใช้ภาษาภูไทในการประกอบพิธี ซึ่งเป็นภาษาที่เข้าใจกันในเขตของหมู่บ้านหรือเขตของวัฒนธรรมภูไทที่ใช้ภาษาดังกล่าว แต่ถ้าให้คนอื่นที่อยู่นอกเขตวัฒนธรรมภาษาภูไทและไม่มีความเข้าใจในภาษานั้นมารักษาก็จะไม่สามารถเข้าใจว่าผู้ประกอบพิธีนั้นพูดว่าอะไร เนื่องจากการประกอบพิธีนั้นจะมีการลำเพื่อเป็นการสื่อความหมายในการบอกกล่าวในสิ่งต่างๆ ที่ผู้ป่วยได้กระทำผิดหรือเป็นสิ่งที่ผู้ป่วยจะต้องปฏิบัติ ดังนั้นถ้าเป็นบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในเขตวัฒนธรรมภาษานั้นๆ ก็จะไม่สามารถเข้าใจในสิ่งที่ผู้ประกอบพิธีบอกได้และไม่เกิดความเชื่อศรัทธาในตัวผู้ประกอบพิธีนั้นเนื่องจากความไม่เข้าใจความหมายของภาษา

๒. การรักษา

จะเห็นได้ว่าการประกอบพิธีกรรมในการรักษาที่ไม่ใช่การเลี้ยงผีนั้น เครื่องดนตรีที่ใช้จะมีเฉพาะ แคน เป็นส่วนใหญ่ และซันเดียวเท่านั้นไม่มีเครื่องประกอบจังหวะอย่างอื่น และในการบรรเลงจะบรรเลงไปช้าๆ เรื่อยๆ เป็นเพราะว่า ถ้าใช้บรรเลงในจังหวะเร็วใจแล้วมีเครื่องประกอบจังหวะเข้าไปผสมด้วยนั้น จะทำให้ผู้ป่วยนั้นไม่มีสมาธิ จะเกิดความตื่นเต้นอันเนื่องมาจากเสียงที่ดังและจังหวะหนักเร็วใจ อาจทำให้ผู้ป่วยนั้นอาการหนักกว่าเดิมก็ได้ ดังนั้นจึงใช้แค่ แคน ซันเดียวเท่านั้นในการรักษา เพราะเนื่องจากเสียงแคนที่เป่าออกมานั้นมีเสียงประสานทำให้ผู้ที่ได้ฟังแล้วรู้สึกผ่อนคลายมีสมาธิ และด้วยเสียงที่ใช้บรรเลงก็เป็นเสียงที่ไม่สูงและจังหวะที่เรียบไปเรื่อยๆ ช้าๆ จึงทำให้ผู้ป่วยมีสมาธิ ประกอบกับการลำของผู้ประกอบพิธีจึงทำให้ผู้ป่วยมีกำลังใจดีขึ้น ทำให้อาการป่วยทุเลาลงหรืออาจจะหายก็ได้